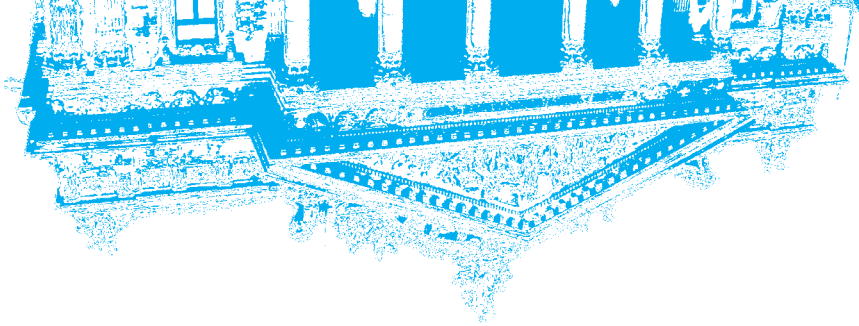

*Voor Nobel,
Dimitri,
Nathalie,
Joël,
Alexandra,
Aïcha,
Romain
en alle andere leerlingen
van het 7de jaar.*

band- lei- ding

HET CULTUREEL ERFGOED
IN HET DAGELIJKSE LEVEN

inhouds- tafel

pagina 4 > NASCHRIFT

pagina 5 > INLEIDING

pagina 6 > DE PUNTJES OP DE “T”

- > “Erfgoed” volgens het woordenboek...
- > “Erfgoed” volgens Michel Colardelle ...
- > “Cultureel erfgoed” volgens de Raad van Europa...
- > “Immaterieel cultureel erfgoed” volgens UNESCO...
- > “Erfgoed” volgens Pierre Nora... om over na te denken
- > Kortom, erfgoed is...
- > De erfgoedboom
- > Erfgoed als instrument om op ontdekking te gaan
- > Erfgoededucatie: een factor van verdraagzaamheid, burgerzin en maatschappelijke integratie
- > Erfgoededucatie

pagina 15 > VOOR WE VAN START GAAN!

pagina 17 > HET IS OOK UW SCENARIO

pagina 18 > STORY-BOARD

- 00'00" Inleiding
- 01'50" Het project
- 03'43" Grote Markt
- 05'23" Sint Michiel, overwinnaar van de draak
- 06'12" De wet
- 06'44" Het Justitiepaleis
- 09'33" Theoretische referenties
- 10'09" De Munt
- 11'00" Voorplein van Sint-Jan-de-Doper
- 12'44" Het Autrique-huis
- 16'18" Sint-Jan-de-Doper
- 19'45" Het erfgoed als getuige
- 21'00" Het huis van Fatima
- 23'33" Multiculturaliteit
- 24'33" Erfgoed leeft
- 25'22" Centraal station
- 28'09" De apotheose
- 30'00" Epiloog

pagina 32 > OM U TE HELPEN

- > Instellingen bevoegd voor het Brusselse erfgoed
- > Verenigingen die didactische activiteiten aanbieden om > Het Brusselse erfgoed te leren kennen
- > Websites over onder andere erfgoed en/of erfgoededucatie
- > Bibliotheken
- > Archieven
- > Tentoonstellingsruimten

CONCEPT >

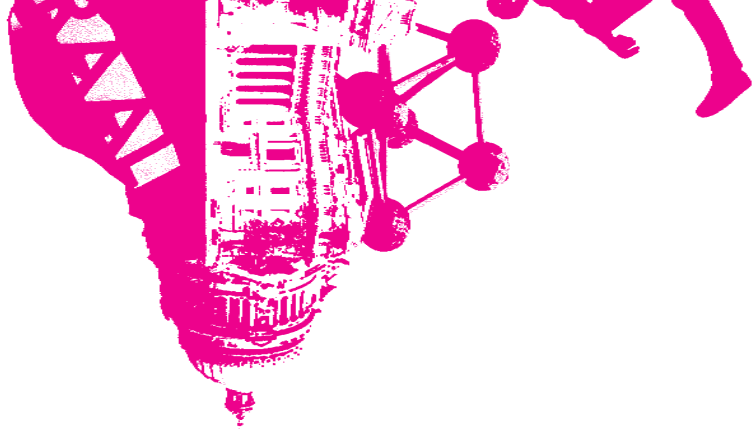
Patrimoine à roulettes asbl

REDACTIE > Yves Hanosset & Véronique Persoons

LAY-OUT > Dominique Hambÿe / **FOTORECHTEN** > Véronique Bertrand & Jacques Borzykowski / **NEDERLANDSE VERTALING** > Lieve De Meyer

Dank aan Véronique Bertrand en Jacques Borzykowski, die hun enthousiasme met ons hebben gedeeld.

Uitgegeven met de steun van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Directie Monumenten en Landschappen.

na- sch**rift**

pagina 4

... en voor zover de leerkrachten zich kunnen herinneren, gebeurde het dat jaar voor het eerst dat alle leerlingen van het 7de jaar zeefdruk van de "Ecole Ste Marie" slaagden in juni, zonder herexamens.

Dit boekje is bedoeld om u inzicht te bieden in de pedagogische aanpak van een erfgoedproject. Wij raden u aan om eerst de documentaire* te bekijken om u te laten treffen door de beelden en de woorden van de leerlingen, de leerkrachten en de referentiepersonen. Laat u overtuigen door hun motivatie en hun energie. Als u daarna zin hebt om alles beter te begrijpen en eventueel ook dezelfde weg te bewandelen, dan vindt u hier wat informatie om u op weg te helpen.

Allereerst staan wij stil bij enkele theoretische aspecten in verband met erfgoed en de pedagogiek van het erfgoed (hoofdstuk *De puntjes op de "I"*). Vervolgens analyseren en ontleden we het scenario van de documentaire om de didactische structuur te ontdekken (hoofdstuk *Story-board*) en u voldoende methodologische informatie te geven om in uw klas een erfgoedproject op te zetten. Aan het eind van de tekst vindt u ten slotte enkele praktische tips die u doorverwijzen naar materiaal om uw project te stofferen (hoofdstuk *Om u te helpen*).

Wij wensen u veel leesplezier en veel geluk bij uw toekomstig project!

inlei- ding

* "Het Cultureel erfgoed in het dagelijkse leven", een film van Jacques Borzykowski. Productie: Centre Vidéo de Bruxelles. Met de steun van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Directie van Monumenten & Landschappen.

de puntjes. op de “i”

“ERFGOED” VOLGENS HET WOORDENBOEK...

Onze grote van Dale omschrijft erfgoed als: “Bezittingen die bij erfenis overgaan”.

Ook in het Franstalige woordenboek Larousse vinden we een gelijkwaardige definitie van erfgoed, die we als volgt kunnen vertalen: “Gezamenlijk goed van een gemeenschap, van een groep mensen, beschouwd als een erfenis overgedragen door de voorouders.”

Uit deze definities kunnen we drie sleutelbegrippen afleiden:

- _bezittingen of goederen,
- _een erfenis,
- _overgang of overdracht.

Om de overstap te maken van het “gewone” idee van erfgoed naar dat van cultureel erfgoed, moeten drie voorwaarden tegelijk vervuld zijn:

- _het bekijken vanuit een historisch oogpunt,
- _de bewuste wil tot bescherming,
- _de zorg door een grote groep om het door te geven aan toekomstige generaties.

”

“ERFGOED” VOLGENS MICHEL COLARDELLE* ...

“Meestal wordt het ontstaan van erfgoed gekenmerkt door drie stappen:

- _de eerste, spontane stap is die waarbij de samenleving iets produceert wat ze nodig heeft;
  - _de tweede stap is de bewustwording die meestal plaatsheeft bij een verandering die het eerder geproduceerde voorwerp buiten het aanvankelijke gewone gebruik plaatst;
  - _de derde stap is ten slotte die waarbij het voorwerp een identiteit als erfgoed heeft verworven, die een toestand van collectief beheer rechtvaardigt.
- Het erfgoedidee ontstaat op het keerpunt tussen de tweede en de derde stap”.

Die drie stappen hebben ook hun eigen “actoren”:

- _EERSTE STAP_de tijd van de productie
ACTOREN_arbeiders, ambachtslui, stedenbouwers, enz.
- _TWEEDE STAP_de tijd van de rouw
ACTOREN_“amateurs”, verenigingen, enz.
- _DERDE STAP_de tijd van het erfgoed
ACTOREN_erfgoeddeskundigen, archeologen, historici, gespecialiseerde architecten, enz.

“

“CULTUREEL ERFGOED”

VOLGENS DE RAAD VAN EUROPA...

“Het culturele erfgoed vormt een geheel van middelen overgeërfd uit het verleden die mensen, ondanks het stelsel van eigendom van goederen, beschouwen als een afspiegeling en een uitdrukking van hun waarden, overtuigingen, kennis en tradities die voortdurend evolueren. Dit omvat ook alle omgevingsaspecten die voortkomen uit de wisselwerking tussen personen en plaatsen in de tijd.”

Kaderconventie van de Raad van Europa over de bijdrage van cultureel erfgoed aan de samenleving, Faro, 27 oktober 2005.

“

“IMMATERIEEL CULTUREEL ERFGOED” VOLGENS UNESCO...

“Het immateriële culturele erfgoed omvat zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis en vaardigheden als de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun culturele erfgoed. Dit immateriële culturele erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt voortdurend herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, op hun interactie met de natuur en hun geschiedenis en geeft hun een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert op die manier het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit.”

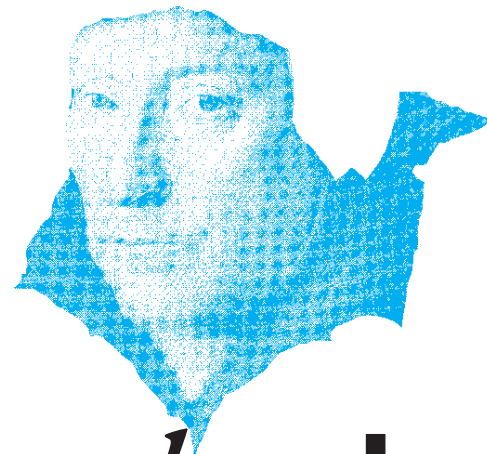
Verdrag betreffende de bescherming van het immateriële culturele erfgoed, Parijs, 17 oktober 2003 (Vertaling Vlaams Centrum voor Volkscultuur).

“ERFGOED” VOLGENS PIERRE NORA*... ”

OM OVER NA TE DENKEN

“Een combinatie van afstand en nabijheid, van toe-eigening en van respect, van ontwijding en van wijding, van innerlijkheid en uiterlijkheid. Leren wie wij zijn door te ontdekken wie wij niet meer zijn.”

*Michel Colardelle is directeur van het Franse Nationale Museum voor Volkskunst en Volkstradities (MNATP) in Parijs. Pierre Nora is historicus en lid van de “Académie française”. Beiden hebben talrijke boeken geschreven en hebben heel wat denkwerk verricht over het begrip “erfgoed”.

kort-
om

ERFGOED IS...

De erfenis van het verleden waar
wij vandaag van genieten
en die wij doorgeven
aan de komende generaties.

de
ERFGOEDBOOM

Hierna bevindt zich een boomstructuur die heel goed aangeeft in hoeveel verschillende domeinen het erfgoed geworteld kan zijn en verwezenlijkingen kan laten groeien, telkens met medeplichtigheid van de mens en van de natuurlijke en culturele middelen waarover hij beschikt.

erfgoed

GENETISCH ERFGOED

NATUURLIJK ERFGOED

CULTUREEL ERFGOED

FAMILIAAL ERFGOED

MATERIEEL ERFGOED

ROEREND ERFGOED

- _Schilderkunst
- _Beeldhouwkunst
- _Grafische kunsten:
  - _tekeningen,
  - _gedrukte prenten
- _Sierkunsten:
  - _meubilair
  - _tapijtwerk
  - _edelsmeedkunst
  - _zilverwerk
  - _metaal,
  - _keramiek, glas
- _Volkskunsten:
  - _voorwerpen in verband met het geloof
  - _voorwerpen in verband met de eredienst
  - _voorwerpen in verband met handel
  - _voorwerpen in verband met oorlog
  - _voorwerpen in verband met tradities
  - _gebruiksvoorwerpen
  - _kledij
  - _oud speelgoed
  - _oude werktuigen
  - _marionetten
- _Archieven

ONROEREND ERFGOED

- _Monumentaal erfgoed
  - _openbare burgerlijke architectuur
    - _machtscentra
    - _kenniscentra
    - _handelscentra
    - _vrijtijdscentra
  - _particuliere burgerlijke architectuur
    - _appartementen
    - _huizen
    - _lustsloten
  - _militaire architectuur
    - _donjons
    - _burchten
    - _omwallingen
    - _forten
    - _bolwerken
    - _bunkers
  - _religieuze architectuur
    - _kapellen
    - _kerken
    - _kathedralen
    - _basilieken
  - _industriële architectuur
    - _fabrieken
    - _werkplaatsen
    - _kunstwerken (bruggen, tunnels, ...)
    - _molens
    - _specifieke woningen
- _Historische tuinen
- _Landschappen (culturele landschappen = verband tussen cultureel en natuurlijk erf)
- _Archeologische sites
- _Klein erfgoed
  - _herdenkingsplaatsen
  - _grafmonumenten
  - _kiosken
  - _ijskelders
  - _bronnen / wasplaatsen / waterputten
  - _puin / schandpalen
  - _vlaggen
  - _nissen
  - _kruisen
  - _grensstenen / wegwijzers
  - _lampen

IMMATERIEEL ERFGOED

TRADITIES

- _culinair
- _vestimentair
- _medicinaal
- _oraal
  - _legendes
  - _verhalen
  - _liedjes
- _in verband met feesten
- _in verband met het geloof

DIALECTEN

MUZIEK

- _verheven
- _populair
- _traditioneel

LITERATUUR

KNOWHOW IN VERBAND MET ALLERLEI BEROEPEN

de erfgoedboom leeft. Hij is voortdurend in evolutie, er groeien nieuwe takken aan en andere sterven af, afhankelijk van de tijd, de ruimte en de inhoud die aan het erfgoed wordt gegeven. De boom die we hier voorstellen, is opgesteld door een groep leerkrachten in het kader van een opleiding. Hij is verre van volledig, want er kunnen nog heel wat takjes en blaadjes aan toe worden gevoegd of zelfs worden verplaatst. Hij is vooral bedoeld als een eerste ontwerp om eventueel zelf mee aan de slag te gaan

e ERFGOED ALS INSTRUMENT OM OP ONTDEKKING TE GAAN

De culturele getuigenissen van vroegere generaties en de gebouwen die onze onmiddellijke omgeving structuur geven, vormen voor jongeren een fantastisch instrument om op ontdekking te gaan. Zij zijn een middel voor wederzijds begrip en communicatie, met respect voor de cultuur en de levenswijze van iedereen. Een uitgelezen didactisch middel om inzicht te verwerven in de processen in onze samenleving, hun oorsprong en hun beperkingen.

Maar hebben wij wel echt geleerd om te zien wat ons omringt? Om de ontwikkeling van de stad of het dorp te begrijpen? Om goed te kijken naar de huizen en gebouwen die onze straten sieren? Om aan de hand daarvan inzicht te verwerven in het leven van de mensen die voor ons hebben geleefd? Om waardering op te brengen voor de afmetingen en de verhoudingen van de monumenten op onze pleinen en de technische hoogstandjes die nodig waren om ze te bouwen?

Door met uw leerlingen een “erfgoedproject” uit te werken, kunt u de jongeren laten zien dat zij het erfgoed kunnen gebruiken als instrument om de wereld te ontdekken. U kunt hun meer aanbieden dan alleen maar stenen, bouwstijlen, namen van architecten of historische personages. Door middel van het omringende culturele landschap kunt u hen in contact brengen met anderen en met de keuzes die anderen maken in hun bestaan. Probeer hun nieuwsgierigheid te wekken met de vingertoppen, laat hen vragen stellen met een kritische blik en wek verwondering met een luisterend oor...

Iedereen moet leren om zich het culturele erfgoed toe te eigenen (of opnieuw toe te eigenen): het eerst waarnemen (met gebruik van de vijf zintuigen), het begrijpen (interpreteren volgens het eigen analyseschema), ervan proeven (door te vergelijken) en het daarna waarderen (volgens de eigen gevoeligheid). Dan is het mogelijk de plek nader te onderzoeken of zich erdoor te laten aanspreken (waarom hebben sommige mensen op een bepaald moment de nood ervaren om zo een monument te bouwen? Hoe vervulde het zijn functie? Waardoor onderscheidden zich de eigenaars? ...).

e ERFGOEDUCATIE: EEN FACTOR VAN VERDRAAGZAAMHEID, BURGERZIN EN MAATSCHAPPELIJKE INTEGRATIE

In de ruimste betekenis vormt erfgoed een uitdaging op zich, "omdat het erfgoed het materiële bewijs levert van onze geschiedenis en een houvast biedt aan het geheugen. In dat opzicht kan erfgoed het beste of het slechtste bij mensen naar boven brengen. Wanneer erfgoed wordt benaderd met oog voor de toekomst en de buitenwereld, wordt het een synoniem van humanisme, van democratie en van solidariteit. Wanneer het leidt tot een terugplooiën op het verleden en een verheerlijking van de eigen waarden, zal het leiden tot uitsluiting en ontkenning. In tijden van maatschappelijke en ideologische crisis moeten wij dus waakzaam zijn en onze verantwoordelijkheid opnemen tegenover de jongere generaties. (...) Culturele uitsluiting en onwetendheid beroven mensen van de voordelen van burgerschap, van hun vrijheid en van de mogelijkheid om keuzes te maken. Zij geven aanleiding tot verzet en geweld en voeden het racisme. Erfgoed kan een tegengif vormen voor uitsluiting en onverdraagzaamheid." (M.C. MUÑOZ).

1_Erfgoed dient als aanleiding om mensen te ontmoeten en zich te informeren. Het wordt een **MIDDEL OM TE COMMUNICEREN**, om zich te uiten in moderne bewoordingen (en niet alleen een “onderwerp” om te bestuderen).

2_Erfgoededucatie moedigt de leerlingen aan om een standpunt in te nemen en zich als vrije en bewuste burgers in te zetten voor constructieve en coherente initiatieven. Iedereen, zowel intel-

lectuelen als “handarbeiders”, validen als mindervaliden, volwassenaars als kinderen, creatievelingen als pragmatici, mensen die geïntegreerd of uitgesloten zijn, ... krijgt dankzij erfgoededucatie de mogelijkheid om zich **HET ERFGOED TOE TE EIGENEN EN HET OP EEN EIGEN MANIER TE INTERPRETEREN**. Door verbanden te leggen tussen “omgeving en erfgoed”, “natuur en materiaal”, “leefomgeving en bouw” kunnen de jongeren zichzelf een plaats geven in hun eigen omgeving en een standpunt innemen.

3_Het erfgoed biedt leerkrachten de MOGELIJKHEID OM OP HARMONIEUZE WIJZE COGNITIEVE, AFFECTIEVE EN HEDONISTISCHE ASPECTEN VAN HET LEREN TE COMBINEREN. Die benadering vindt veel weerklank bij leerkrachten die overtuigd zijn van het belang van actief onderwijs. Zij sluit nauw aan bij de filosofie van de richtlijnen die gelden in het onderwijs.

Erfgoededucatie vervult onder andere de volgende pedagogische doelstellingen:

_een zintuiglijke benadering van het erfgoed ontwikkelen: educatie op het vlak van kijken, luisteren, voelen, ...

_aanzetten tot vragen stellen en nieuwsgierigheid wekken,

_werken volgens de vergelijkende methode en kritische zin ontwikkelen,

_het uiten en doorgeven van emoties en kennis bevorderen,

_communicatievaardigheden ontwikkelen om de verworvenheden door te geven door iets te scheppen,

_opvoeden tot culturele diversiteit, verdraagzaamheid en wederzijds respect,

_de kennismaking met communicatiemiddelen en de nieuwe media stimuleren.

e ERFGOEDUCATIE

Wanneer jongeren het culturele erfgoed beter kennen en het zich meer hebben “toegeëigend”, kan het op termijn opnieuw zijn plaats vinden als instrument voor de opbouw en de harmonisering van onze samenleving. Die geleidelijke mentaliteitsverandering kan helpen om initiatieven aan te moedigen voor het “levend” houden van de belangrijkste getuigenissen van dit erfgoed.

Sommige stappen zijn onontbeerlijk om uw erfgoedproject al zijn doelstellingen te laten bereiken.

_Het is van essentieel belang dat **de leerlingen emotioneel getroffen worden** door bepaalde onderdelen van de activiteiten die u hun aanbiedt. Wanneer zij ontroefd zijn, zullen de leerlingen werkelijk zin hebben om verder te gaan. Hiervoor is rechtstreeks contact met het erfgoed absoluut noodzakelijk: geen erfgoedproject “intra muros”, het project moet gebaseerd zijn op bezoeken en uitstapjes.

_Ook belangrijk is dat er voortdurend een overgang is van de zaken die de leerlingen beleven en ervaren naar “theoretische” hulpmiddelen. Het is precies die afwisseling die de inzichten van de leerlingen geleidelijk aan zal laten evolueren. De theorie op zich is een droge en afstandelijke materie, die de leerlingen vaak overrompelt. De beleving op zich laat de leerlingen in hun emoties steken, zonder mogelijkheid om afstand te nemen en dus de ervaring te begrijpen. Bij de verschillende stappen van het project zult u kunnen vaststellen dat **de leerlingen voortdurend van een zintuiglijke en emotionele benadering naar een meer theoretische en cognitieve inhoud worden geleid**. Het is precies

deze heen-en-weerbeweging die het project zuurstof heeft gegeven en waardoor het geleidelijk aan ook het project van elk van de leerlingen is geworden.

Vraag de leerlingen om een schrift bij te houden, een “erfgoedproject-schrift”, vooral wanneer het project over een langere periode loopt. Als de leerlingen vastleggen wat ze hebben beleefd en de mogelijkheid hebben om er later naar terug te grijpen, wordt de ontwikkeling van hun inzichten voortdurend bevorderd. Achteraf kan dit schrift ook dienen bij de evaluatie van het project en van de leerling.

Geef de leerlingen een concreet doel om te bereiken, laat hen iets concreets realiseren. Uw leerlingen hebben daar nood aan, ook al weet u dat het vooral belangrijk is dat zij de vaardigheden ontwikkelen om tot deze concrete realisatie te komen. Die kan trouwens heel verschillende vormen aannemen, afhankelijk van de leeftijd van de leerlingen en van het onderwijsniveau. Het belangrijkste is in elk geval dat elke leerling iets anders kan maken, dat hij of zij er een deel van zichzelf in kan leggen, iets van het eigen erfgoed.

Maak goed gebruik van de hulpmiddelen: wanneer u een beroep doet op referentiepersonen, formuleer dan heel duidelijk uw vraag en uw verwachtingen en leg uit wat de doelstellingen zijn van uw project. Houd zelf de touwtjes in handen: u bent als leerkracht de didactische deskundige en u weet dus het best wat uw leerlingen nodig hebben. Indien u geen stortvloed aan data, feiten en historische verwijzingen wilt, moet u dat ook duidelijk aangeven!

Kies bij voorkeur gedreven mensen (kunsthistorici, architecten, ambachtslui, ...) die hun passie met anderen kunnen delen. In dit opzicht bieden de erfgoeddagen vaak een mooie gelegenheid om mensen te ontmoeten.

het is ook uw scenario

Een jaar lang heeft de camera van Jacques Borzykofski de klas van het 7de jaar zeefdruk van het “Institut Sainte Marie” in Sint-Gillis gevolgd. De documentaire geeft een chronologisch overzicht van het schooljaar en van het erfgoedproject dat deze klas heeft uitgevoerd.

Het scenario van de film is dus ook het “didactische draaiboek” van de leerkrachten. Doorheen de beelden zien wij hoe de leerlingen geleidelijk aan de vaardigheden verwerven die de leerkrachten voor ogen hebben.

Dit scenario kan ook het uwe zijn: om u te helpen de scènes goed te begrijpen, stellen wij u voor om het “didactische scenario” voor de benadering van het erfgoed uitvoerig te bekijken en toe te lichten.

Zoals elk scenario zal het moeten worden uitgetest in de klas en op school. Het kan in de loop van het project wijzigingen ondergaan, ingekort of uitgebreid worden of een ander slot krijgen.

Storyboard

00'
00''

INLEIDING

Voor we de klas induiken: een erfgoedproject opzetten... het is even wennen... voor iedereen.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM >

Het idee van een erfgoedproject komt niet van zichzelf. Een team van leerkrachten heeft voor het project gekozen en alles is geleidelijk aan op gang gekomen.

_EN VOOR U > Een project begint vaak met een verlangen: dat verlangen komt soms van buiten de school, soms ook van binnen de school, vaak van de leerkrachten, uitzonderlijk van de leerlingen. Het belangrijkste is dat dit project wordt opgebouwd door een multidisciplinair team en dat het in de eerste plaats bedoeld is om de leerlingen de gelegenheid te bieden zichzelf, elkaar en hun omgeving beter te leren kennen.

Het project kan over elke soort erfgoed handelen: het monumentale, culinaire, muzikale, literaire, familiale, ... erfgoed. Het belangrijkste is om "het" erfgoedproject te vinden dat elke leerling de mogelijkheid zal bieden om er een deel van zichzelf in te leggen (zijn of haar kijk op erfgoed), door elementen van het gezamenlijke erfgoed te behandelen en door vaardigheden te ontwikkelen op het onderwijsniveau van de leerling (beroepsvormende vaardigheden of vaardigheden in verband met een meer algemene vorming).

HET PROJECT

De invoering van het erfgoedproject.

01'
50''

Het onderwerp van een project wordt bijna altijd voorgesteld door de leerkracht. Na verloop van tijd moet dit project ook het project van de leerlingen worden. Om dat te bereiken, moeten we de leerlingen eerst laten nadenken over hun eigen mening over erfgoed.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > Het project dat de leerkracht zijn leerlingen aanbiedt, bestaat in het ontwerpen van een persoonlijk beeld dat zal worden gedrukt. Het komt er hier natuurlijk op aan om de ontwikkeling van professionele vaardigheden (zeefdruktechnieken) te combineren met meer specifieke schoolse vaardigheden (Frans, geschiedenis) en ook met vakoverschrijdende vaardigheden in verband met het bestaan (nadenken over zichzelf en over de maatschappelijke omgeving). De leerkracht laat eerst de aanvankelijke denkbeelden die de leerlingen hebben over "erfgoed" naar boven komen. Aangezien het om een artistiek project gaat, is het ook belangrijk dat zij allemaal snel persoonlijke beelden kunnen oproepen.

_EN VOOR U > Doelen > in een erfgoedproject is het belangrijk om snel een activiteit aan te bieden die de aanvankelijke ideeën van de leerlingen over erfgoed in de ruimste zin van het woord (cultureel, genetisch, financieel erfgoed, ...) aan een grondige herziening onderwerpt. Meestal zal dit voor de leerlingen een eerste aanleiding vormen om vragen te stellen over zichzelf: "wat betekent erfgoed eigenlijk voor mij..."

Middelen > Vraag de leerlingen om elementen te tekenen of op te schrijven die volgens hen deel uitmaken van het erfgoed.

> Vergelijk de ideeën van de leerlingen door ze in groep te bespreken.
> Laat hen in het schrift een geschreven neerslag of een visuele geheugensteun bijhouden van deze bespreking om er later eventueel op terug te kunnen komen.

> Meestal biedt deze stap de gelegenheid om te komen tot een vrij volledige definitie van erfgoed, waarin de noties van verleden, heden en toekomst vervat zitten (zie de erfgoedboom).

03'43" GROTE MARKT

Een ongewone benadering van het "grote erfgoed".

Hier krijgen de leerlingen de gelegenheid om op een andere manier in contact te komen met een symbool van het erfgoed: zonder datum, zonder historische gegevens, zonder cognitieve inhoud.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > Een ander bezoek aan de Grote Markt: geen data, geen historische gegevens, maar een uitsluitend visuele benadering die de leerlingen verplicht om echt te kijken, om zich te laten treffen door de vele dingen die er te zien zijn en om verwonderd te staan.

_EN VOOR U > Doelen > de zintuiglijke benadering (door middel van de vijf zintuigen) is een van de mogelijkheden om de leerlingen de kans te geven zich te laten raken, om dingen te voelen, verrast te zijn en om zo werkelijk hun belangstelling te wekken. Deze zintuiglijke benadering is onze "eerste" manier geweest om de wereld tegemoet te treden toen wij baby's waren. Wij maken nog vaak gebruik van deze methode zonder dat wij ons daarvan bewust zijn. Hier worden alle theoretische uitgangspunten opzijgeschoven (die verhinderen de toegang tot het niveau van de waarneming en de emotie) om een heel ander soort contact mogelijk te maken. Deze benadering van het architecturale erfgoed kan gebeuren met de tastzin, het gezicht, het gehoor, de reuk en de smaak.

Middelen > Klik-klak kodak: een leerling is geblinddoekt en een andere leidt hem naar een architectuurelement dat hij heeft gekozen en plaatst het hoofd van de geblinddoekte leerling in de juiste richting. Als hij klaar is, zegt hij "klik" en geeft een klein tikje op de schouder van de "blinde" leerling. Die zegt "klak" en haalt zijn blinddoek weg, waardoor hij de gelegenheid krijgt om het verrassende detail te ontdekken. Na vijf "foto's" worden de rollen omgekeerd en wordt het "fototoestel" "fotograaf".

> **Blinde geveltoerist:** een leerling is geblinddoekt en een andere neemt hem mee en laat hem met de handen een deel van een gevel aanraken (een deur, zuil, brievenbus, ...). Na enkele minuten wordt de blinde leerling weer naar het startpunt geleid. Hij moet daarna

met de handen het deel van de gevel terugvinden dat hij voordien heeft betast. Daardoor is hij verplicht om de tastwaarnemingen in zijn geheugen te raadplegen en te "lezen" met zijn handen.

> **Gevelsnoepjes:** voorzie een aantal snoepjes met een verschillende vorm en textuur. Vraag elke leerling om een snoepje te kiezen dat past bij een bepaald architectuurelement. Laat hen hun keuze verklaren aan de hand van alle kenmerken van het snoepje: textuur, smaak, vorm en kleur. Dat verplicht hen om vormen en stoffen en indrukken die ze ondergaan te beschrijven (rechte vormen, ronde vormen, hard, zacht, prikkelend, ...).

> **Kleurenpalet:** laat de leerlingen in het midden van een wit blad een vlek maken met drie waskrijtjes van een verschillende kleur. Daarna vouwen ze het blad in tweeën zodat de kleurvlek in de plooi komt te liggen. Laat hen dan op zoek gaan naar een element in de stad dat precies dezelfde kleur heeft... de opdracht lijkt onmogelijk, maar door goed te kijken, lukt het altijd.

> **Een school vissen:** blinddoek een groep van 15 à 20 leerlingen en bind ze samen met een grote elastiek. Leid de groep rond op een plek waar er veel te beleven valt op het vlak van geuren, geluiden, temperatuurverschillen (een overdekte markt, een station, ...). Doordat ze zich geblinddoekt in een ruimte bewegen en alleen worden geleid door de bewegingen van anderen, moeten zij zo goed mogelijk gebruik maken van hun andere zintuigen dan het oog en daardoor gaan zij de ruimte op een andere manier waarnemen en ervaren.

> **Het hoofd in de lucht:** de leerlingen lopen in een rij achter elkaar, met één hand op de schouder van de leerling voor hen en in de andere hand een spiegel die ze lichtjes schuin, met de spiegelkant naar boven op de neus houden. De leerkracht leidt de eerste in de rij bij de hand. Verrassingen en sensatie verzekerd, vooral op plaatsen waar veel ruimtelijke verschillen optreden (zolderingen, gangen, licht, ...) Daarna volgt een bespreking in groep van deze heel bijzondere ervaring van de ruimte.

> **Het hoofd naar de grond:** laat de leerlingen een gevel kiezen en laat hen met het hoofd naar beneden en de benen gespreid de gevel tekenen zoals ze die zien en niet zoals ze die menen te zien. Door met het hoofd ondersteboven te tekenen, moeten zij echt kijken en achterwege laten wat ze menen te zien (omdat ze niet meer over de gewone oriëntatiepunten beschikken).

05'23"

SINT-MICHEL, OVERWINNAAR VAN DE DRAAK *Ik droom mijn erfgoed.*

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De leerling legt hier uit dat niet een gebouw, maar het beeld van Sint-Michiël hem heeft getroffen en tot zijn verbeelding heeft gesproken.

_EN VOOR U > Doelen > de leerlingen de gelegenheid bieden om verbanden te leggen tussen de beelden van erfgoed die u hen aanbiedt en hun eigen verbeelding. De leerlingen naar waarde schatten door hun persoonlijke leefwereld te aanvaarden.

Middelen > activiteiten voorstellen om iets te maken (een tekst, een foto, een geluidsopname, een recept, een kapsel, ...) waarbij alles wat van de leerling komt, aanvaardbaar is (basis). Deze scheppende activiteit kan verschillende vormen aannemen, afhankelijk van de aanwijzingen die u geeft. Die aanwijzingen kunnen heel strikt zijn om de creativiteit goed te kaderen: een bepaalde beeldende techniek, een welbepaald formaat, een bepaald aantal woorden en een bepaalde structuur voor het schrijven van een tekst, ...

> **Naar een gevel kijken en zich de familie voorstellen** die in het betreffende huis heeft gewoond, dromen over het feestmenu of het kapsel van de dames.

> **In een park of een tuin wandelen en fantaseren**, over elfjes, dwergen en andere fantastische wezens die er 's nachts tot leven komen.

> **Dromen van de wijk over honderd jaar**, van het ideale huis of van de meest gedroomde technische snufjes voor de stad van de toekomst.

06'12"

DE WET *Kennismaking met de regels voor de bescherming van het architecturale erfgoed.*

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > Het is de bedoeling om hier te wijzen op de regels en de wetten met betrekking tot de bescherming van het architecturale erfgoed. De secretaris van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (zie "Om verder te gaan") is hier de referentiepersoon.

_EN VOOR U > Doelen > na een eerste benadering op het niveau van de emoties wordt heel objectieve informatie gegeven over de regels met betrekking tot het architecturale erfgoed. Laat de leerlingen nadenken waarom het architecturale erfgoed of elk ander erfgoedelement moet worden beschermd en dus doorgegeven (bv. Lijst van het Werelderfgoed (cultureel en natuurlijk) en lijst van het immateriële erfgoed van de UNESCO).

Middelen > **Een beroep doen op externe bronnen:** geschreven materiaal (inclusief het internet) of personen (een architect, een verantwoordelijke voor stedenbouw in de gemeente, de eigenaar van een als monument beschermd gebouw, de conservator van een museum, ...).

> **Vragen opwekken bij de leerlingen:** zijn er gebouwen in hun wijk of andere gebouwen die ze kennen, die onder monumentenzorg zijn geplaatst? Wat betekent het dat één gebouw op honderd in Brussel onder monumentenzorg staat: is dat veel, is dat weinig? En hoe kunnen we naast gebouwen ook andere erfgoedelementen beschermen?

HET JUSTITIEPALEIS

Mijn band met de architecturale ruimte.

06'44"

Een multidisciplinaire maar persoonlijke benadering van de ruimte. Eerst wordt de esthetische interpretatie van de plek ondersteund door een zintuiglijke benadering.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De leerkracht Frans stelt de leerlingen voor om het gebouw aandachtig te bestuderen. Eerst wordt het bekeken in het stedelijke weefsel, in de ruimte en in de tijd. Vervolgens wordt de interpretatie binnen voortgezet met een activiteit waarin de leerlingen hun indrukken in verband met de ruimte kunnen opschrijven. De leerkracht wijst de leerlingen op de indruk die de architecturale ruimte in haar geheel maakt. Hij stelt hen daarna voor om één element te kiezen – "één zin uit de hele redenering" – en hun gevoelens met betrekking tot die "zin", tot dat ene architectuurelement te beschrijven.

_EN VOOR U > Doelen > Doelen: over stijlen, data en stromingen heen een zintuiglijke benadering van de architecturale woordenschat mogelijk maken, opdat de leerlingen eerst een beroep doen op wat ze hebben beleefd en op hun emoties om inzicht te krijgen in de werking van deze ruimte.

Middelen > [aan de hand van een oefening in persoonlijke expressie](#) (schrijfworkshop) de leerlingen de mogelijkheid geven om te ervaren dat deze ruimte (of een ander element van het erfgoed) hen raakt en bij hen een bepaald gevoel of emotie losmaakt. U moet hier in elk geval enkele elementen aanreiken om de ruimte te kunnen interpreteren, zodat de leerlingen begrijpen dat het om een formele “re-denering” gaat (lijnen, vormen, materiaal, compositie, licht, volheid, leegte, ...). Zij moeten ook begrijpen hoe ze worden getroffen door deze specifieke expressievorm die zich beroept op de vormentaal. Maak hiervoor gebruik van bronnen uit de kunstgeschiedenis.

> **Gevel:** Kies een element uit de gevel (een deur, een raam, een steen, een balkon, ...). Als dat element zou kunnen spreken, hoe zou het dan over zichzelf vertellen en over zijn band met de andere elementen in de gevel? (“Ik ben klein of groot, je ziet me nauwelijks, je ziet alleen maar mij, ik ondersteun of verberg andere elementen, ik trek de aandacht, ...”)

09'”
33'”

THEORETISCHE REFERENTIES
De theoretische inhoud verklaart mijn persoonlijke band met dit erfgoedelement.

Wanneer de leerlingen de architecturale ruimte zintuiglijk hebben kunnen benaderen, moeten we zeker opnieuw teruggrijpen naar hulpmiddelen om te kunnen begrijpen en verklaren wat zij hebben beleefd.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De referentiepersoon, die de theoretische inhoud over het erfgoed kent, bevestigt wat de leerlingen hebben beleefd: de ruimte roept inderdaad een bepaalde houding op.

_EN VOOR U > **Doelen** > Doelen: de indruk van de leerlingen bevestigen en expliciteren door de theoretische inhoud, zodat de leerlingen begrijpen dat het hier gaat om een expressievorm die gebruik maakt van een specifieke woordenschat.

Middelen > [Het ervaren expliciteren om vertrouwen te geven:](#) inderdaad, je hebt dit terecht ervaren, de architect die deze ruimte

of deze gevel heeft ontworpen, wilde deze indruk wekken. Hij is daarin geslaagd door gebruik te maken van deze elementen en jij hebt dat dus juist gevoeld.

> [Aarzel niet om een beroep te doen op referentiepersonen](#) zoals kunsthistorici of architecten die zullen bevestigen en “bekrachten” wat de leerlingen hebben ervaren.

DE MUNT 10'09'”
Erfgoed kan vele vormen aannemen.

Het erfgoed is veelzijdig en levend.
Ook muziek maakt er deel van uit.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > in contact treden met de plaats en het gebouw, dankzij een opera-opvoering die ook tot het erfgoed behoort.

_EN VOOR U > **Doelen** > de leerlingen de gelegenheid bieden om in contact te komen met erfgoed in al zijn diverse vormen.

Middelen > allerlei cultuuroorden bezoeken. Voorrang geven aan wat de leerlingen nog niet kennen en wat hen dus zal verrassen, imponeren en emoties zal oproepen.

> [Non-conventionele erfgoedparcours:](#) buitengewone plaatsen bezoeken (de Japanse Toren, de haven van Brussel, het Atomium, het rioolmuseum van de stad Brussel, het Van Buuren-museum, de archeologische site op de Coudenberg, ...) en ook in contact treden met personen die een non-conventioneel erfgoed bezitten: getuigen van gebeurtenissen, uitvoerders van “oude ambachten”, ...

11'00'”
VOORPLEIN VAN SINT-JAN-DE-DOPER

Wanneer het erfgoed ook mijn erfgoed wordt.

Essentiële stap in het project: na allerlei verschillende ervaringen, zowel op het niveau van emoties als op het vlak van kennis, worden de leerling zich ervan bewust dat het ook om hun erfgoed gaat.

[_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De leerling legt uit “door te bezoeken en te tonen heb ik het verband gezien tussen dans en erfgoed: de straat”. De leerling heeft zich het erfgoedproject toegeëigend.](#)

_EN VOOR U > Doelen > de leerlingen laten inzien wat voor hen belangrijk is in hun leven en waarom en hoe dat deel uitmaakt van het erfgoed, van hun erfgoed.

Middelen > deze stap kan voor elke leerling op een verschillend moment komen. Om dit moment mogelijk te maken, is het belangrijk dat er altijd respect en waardering is voor wat de leerlingen aanbrengen vanuit hun eigen geschiedenis.

> [Het projectschrift krijgt hier zijn volle betekenis](#) omdat leerlingen zich vaak aan de hand van dit schrift en door de neerslag van de vele ervaringen het project en het idee van erfgoed gaan toe-eigenen.

HET AUTRIQUE-HUIS
Het erfgoed is het leven van mensen.

Het verklaart waar ik vandaan kom en in welke omgeving ik leef. Het is de band van het verleden met wat ik beleef en wat ik ken.

[_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > Het Autrique-huis is een voorbeeld van erfgoed dat heel eenvoudig laat zien waar het klassieke plan van het Brusselse huis vandaan komt. De leerlingen kunnen er heel vrij in rondlopen en dus opnieuw de ruimte van het huis tot zich door laten dringen. Die ervaring wordt daarna aangevuld en ondersteund met historische gegevens.](#)

_EN VOOR U > Doelen > de leerlingen tonen dat er naast het "grote erfgoed" ook andere erfgoedelementen zijn die ons vaak op meer bescheiden wijze uitleggen waar wij vandaan komen en waarom wij nu op een bepaalde wijze leven.

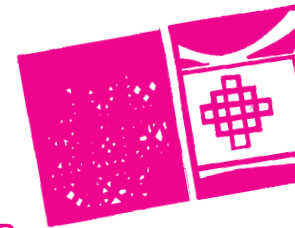
Middelen > naar plaatsen en referentiepersonen toegaan en verbanden leggen tussen het verleden en het heden. Zorgen voor een

12'”
44'”

16'”
18'”

SINT-JAN-DE-DOPER

Het intieme doorgeven.

rechtstreeks contact met deze erfgoedelementen. Hier krijgt de multidisciplinaire aanpak alle kansen. > [Andere plaatsen](#) (een station, een park, een gebouw dat een andere bestemming heeft gekregen), maar ook de wijk en soms de geschiedenis zelf van het schoolgebouw kunnen goede hulpmiddelen zijn. > [Voorwerpen, muziekstukken, gedichten of films](#) tonen ons waar wij vandaan komen en verklaren wat wij meemaken.

Het erfgoed laat in mij een echo weerklinken, via mijn geschiedenis, mijn familie en mijn wortels. Op een bepaald moment zal het erfgoedproject altijd vragen oproepen over de identiteit en de culturele en familiale oorsprong. Dit is een moeilijke stap in het project. Voor sommige leerlingen zullen deze vragen pijnlijk zijn. Voor anderen vormen zij daarentegen een bron van waardering en een positief zelfbeeld.

[_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De leerling legt ons uit dat hij in zijn project waarin hij een beeld wil drukken, zichzelf legt, met wat hij heeft beleefd, met zijn wortels en dus zijn erfgoed.](#)

_EN VOOR U > Doelen > Doelen: de leerlingen laten nadenken over hun ervaringen, de manier waarop zij thuishoren in de geschiedenis van een familie, maar ook in hun cultuur en in de samenleving. Hen laten inzien dat zij een positieve en actieve rol spelen: ook zij geven het erfgoed door.

Middelen > [De leerlingen vragen om na te denken over de volgende vraag:](#) welk element uit het erfgoed van mijn familie (materieel of niet) zou ik willen doorgeven aan de toekomstige generaties, aan mijn kinderen? Laat hen dit element zo nauwkeurig mogelijk beschrijven (zoals dat gebeurt voor elk erfgoedelement). Hoe kan het worden bewaard en doorgegeven?

19'45"

HET ERFGOED ALS GETUIGE

Het erfgoed is een vergaarbak en een open deur.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De referentiepersoon bevestigt en bekrachtigt opnieuw de ervaringen van de leerlingen: "De erfgoedelementen vertellen een geschiedenis die we niet altijd kennen, maar die we aanvoelen".

_EN VOOR U > Doelen > de leerlingen laten inzien dat zij met anderen kunnen communiceren dankzij het erfgoed.

Middelen > [Contact leggen met mensen](#) die werkzaam zijn in de bescherming van het erfgoed.

> [Omgekeerd, een externe getuige](#) naar de klas halen om een "buitenstaander" zijn kijk te laten geven op het project van de leerlingen.

HET HUIS VAN FATIMA

Mijn erfgoed, mijn cultuur.

21'00"

Mijn erfgoed wordt doorkruist door heel veel verhalen, van hier en van ginder, van gisteren en vandaag: verhalen van mensen, van plaatsen, van de wijk en van de samenleving waarin ik leef.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > het bezoek aan dit particuliere huis biedt de mogelijkheid om te tonen hoe erfgoed elke dag leeft en evolueert.

_EN VOOR U > Doelen > de leerlingen laten inzien dat erfgoed niet iets "ongerepts" is, wat onder een stolp moet worden bewaard en dat niet evolueert. De leerlingen wijzen op de realiteit van veelvuldige maatschappelijke en culturele invloeden: hoe dringen elementen uit andere culturen in de onze door om ook een nieuw erfgoed te vormen?

Middelen > [Spreken over voedings- en culinaire gewoonten](#). Welke zijn de traditionele recepten in mijn familie? Waar komen die vandaan, hoe zijn ze veranderd? Waarom vinden we overal pizzeria's, waren er honderd jaar geleden ook al zoveel? Chocolade wordt beschouwd als een Belgische specialiteit, maar waar komt chocolade eigenlijk vandaan?

> [De leerlingen wijzen op een gewijzigde bestemming van een gebouw](#): hoe verandert een gebouw van functie om te blijven "leven"? Voorbeelden van nieuwe bestemmingen in Brussel: de Botanique, het Wijnpaleis, de Sint-Gorikshallen.

MULTICULTURALITEIT

Een eigen plekje vinden.

23'33"

Zowel hier als daar vandaan komen en een weg vinden tussen verschillende culturen en verschillende erfgoedstelsels.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De leerlinge legt uit dat zij een eigen weg moet vinden tussen verschillende culturen en erfgoedstelsels waarmee zij te maken heeft.

_EN VOOR U > Doelen > de leerlingen laten beseffen dat zij moeten respecteren wie ze zijn en waar ze vandaan komen om het beste ervan te behouden en het te laten evolueren om zo een levendige persoon te kunnen zijn.

Middelen > [Verder nadenken over het familiale erfgoed](#): wat behoud ik en wat verander ik van mijn wortels en van mijn cultuur om een levendige persoon te blijven.

24'33"

ERFGOED LEEFT

Erfgoed kan veranderen in de loop van de tijd en tijdens het leven van mensen.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De referentiepersoon in zijn hoedanigheid van deskundige bevestigt opnieuw wat de leerlin-

gen ervaren: zelfs het meest kostbare erfgoed moet blijven leven en moet dus evolueren: soms moeten we aanvaarden dat we bepaalde delen moeten opgeven en soms zelfs vernietigen om te kunnen evolueren.

_EN VOOR U > Doelen > de leerlingen aan het einde van het project helpen om de zaken in een andere context te zien en te veralgemenen en om een parallel te trekken tussen hun kijk op erfgoed in de vorm van gebouwen en de kijk die zij hebben op hun eigen familiale en culturele erfgoed: in beide gevallen hebben zij het recht en de plicht om de dingen met respect te laten evolueren om het erfgoed levend te houden.

CENTRAAL STATION
Vakmensen onder elkaar.

25'22"

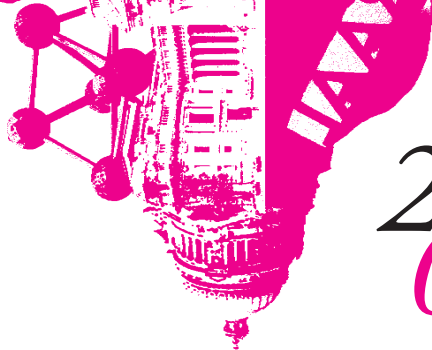
De architect spreekt met zeefdrukkers over zijn plannen en zijn kijk op erfgoed.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > In de loop van het jaar hebben de leerlingen geleerd te kijken en de ruimte en gebouwen te interpreteren. Het contact met de architect heeft hier plaats als vakmensen onder elkaar. Zij delen met elkaar hun enthousiasme over een gezamenlijke visie op erfgoed.

_EN VOOR U > Doelen > wanneer de concrete uitvoering van het project zich daartoe leent

Middelen > In contact treden met een vakman (een architect, restaurateur, kunsthistoricus, ...) die een betoeg houdt over erfgoed en die over zijn ervaringen kan spreken.

> Tonen hoe de manier om erfgoed te bewaren in de loop der tijd is geëvolueerd: bepaalde gebouwen die vijftig jaar geleden zijn vernield, zouden vandaag zeker behouden blijven (bv.: het Volkshuis van Victor Horta), stedenbouwkundige projecten uit het verleden hebben de structuur van bepaalde wijken volledig veranderd (bv.: de planologische ontwikkeling onder Leopold II, de Noord-Zuidverbinding).

28'09"

DE APOTHEOSE

De leerlingen krijgen erkenning.

De afsluiting van het project biedt de leerlingen een positieve en volledige blik: de vaardigheden van elk van hen worden naar waarde geschat.

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > Tientallen T-shirts bedrukt met de beelden die de leerlingen hebben gecreëerd. De positieve en bewonderende blik van het publiek.

_EN VOOR U > hier krijgt de concrete uitvoering van een project zijn volle betekenis. **Doelen >** de vaardigheden van de leerlingen valoriseren.

Middelen > Middelen zoeken om het persoonlijke product van de leerlingen te verspreiden: publiceren, tentoonstellen, zingen, voordragen, alles is mogelijk als er maar communicatie en uitwisseling met de wereld buiten de klas plaats heeft.

> Vergeet niet een beroep te doen op de interne hulpmiddelen van de school: de positieve kijk van de directeur, de leerkrachten en de leerlingen van andere klassen is ook belangrijk, soms ook al wanneer het project nog loopt (wanneer de leerlingen het misschien even niet meer zo goed zien zitten).

EPILOOG

Wat blijft er over...ver van school en van de leerkrachten?

30'00"

_VOOR DE LEERLINGEN IN DE FILM > De leerlingen leggen uit wat erfgoed nu voor hen betekent. Dit project heeft hen anders leren kijken: meer als burger en met meer aandacht voor het leven en voor hun eigen rol in de samenleving.

_EN VOOR U > Toon belangstelling voor wat de leerlingen zeggen en denken. Aarzel niet om hen aan het einde van het project te vragen wat er voor hen persoonlijk is veranderd of hoe hun beeld is geëvolueerd. Geef hun de mogelijkheid om alle ervaringen bij het project onder woorden te brengen om zo ook hun capaciteiten te bevorderen om na te denken over zichzelf en over de wereld die hen omringt.

om te helpen

INSTELLINGEN BEVOEGD VOOR HET BRUSSELSE ERFGOED

DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Sinds 1989 is de bescherming van monumenten en landschappen een gewestelijke bevoegdheid. De belangrijkste opdrachten van de Directie Monumenten en Landschappen van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn: de vrijwaring van het onroerend erfgoed (monumenten en landschappen), de aanvragen inzake restauratiewerken aan het beschermde erfgoed behandelen en toezien op de goede uitvoering ervan, het archeologische erfgoed beheren, het publiek informeren en sensibiliseren (Open Monumentendagen, tentoonstellingen, publicaties, e.d.) <http://www.monument.irisnet.be/>

KONINKLIJKE COMMISSIE VOOR MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST (KCML)

De commissie werd opgericht in 1835 en heeft als belangrijkste opdracht het uitbrengen van adviezen, zowel over beschermingsvoorstellen als over aanvragen tot het uitvoeren van werken aan al dan niet beschermd erfgoed. <http://www.kcml.be/>

VERENIGINGEN DIE DIDACTISCHE ACTIVITEITEN AANBIEDEN OM HET BRUSSELSE ERFGOED TE LEREN KENNEN

ABCVZW – ART BASICS FOR CHILDREN

A. Dansaertstraat 98, 1000 Brussel / Tel. +32 2 502 00 27
mail@abc-web.be / <http://www.abc-web.be>

ARAU - ATELIER DE RECHERCHE ET D'ACTION URBAINES

Adolphe Maxlaan 55, 1000 Brussel / Tel. + 32 2 219 33 45
info@arau.org / <http://www.arau.org/>

ARKADIA.BE

Munthofstraat 120, 1060 Brussel / Tel +32 2 537 67 77
info@asbl-arkadia.be / <http://www.asbl-arkadia.be>

BABELBUS V.Z.W.

Thujjastraat 12, 1170 Brussel / Tel. +32 2 673 18 35
busbavard@skynet.be / <http://www.busbavard.be/>

ERFGOEDKLASSEN EN BURGERSCHAP

<http://www.erfgoedklassen.be>

LA FONDERIE

Ransfortstraat 27, 1080 Brussel / Tel. +32 2 410 99 50
parcours.lafonderie@skynet.be / <http://www.lafonderie.be>

KOREI VZW

Alverdries 1, 1653 Dworp / Tel. +32 2 380 22 09
Korei@skynet.be / <http://www.korei.be>

PATRIMOINE À ROULETTES ASBL

Rue du Tienne 20, 1495 Villers-la-Ville / Tel. +32 476 98 86 94
info@patrimoinearoulettes.be / <http://www.patrimoinearoulettes.be>

PRO VELO

Het fietsershuis in Brussel / Londenstraat 15, 1050 Brussel
Tel. +32 2 502 73 55 / info@provelo.org / <http://www.provelo.org>

WEBSITES OVER ONDER ANDERE ERFGOED EN/OF ERFGOEDEDUCATIE

<http://www.hereduc.net>
<http://www.patrimoinearouettes.be>
<http://www.skene.be/cultura/archeoloj/AJ001.html> (Archéolo-J asbl)
<http://www.fondationpourelarchitecture.be/edu/edu.html>
<http://www.bruxelles-art-nouveau.be/>
<http://www.artnouveau-net.eu/>
<http://www.ecli.net/rbc/default.htm>
<http://whc.unesco.org/fr>
<http://www.english-heritage.org.uk/>
<http://www.erfgoedsite.be>

BIBLIOTHEKEN

DOCUMENTATIECENTRUM VAN DE DIRECTIE MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Het documentatiecentrum staat open voor iedereen die belangstelling heeft voor het erfgoed van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (studenten, leerkrachten, onderzoekers, eigenaars of mensen die aan een project werken). Alleen toegankelijk na afspraak. Alle dagen bereikbaar van 10 tot 12 uur en van 14 tot 16 uur. Communicatiecentrum Noord (CCN, boven het Noordstation) Vooruitgangsstraat 80 bus 1, 1035 Brussel / Tel. + 32 2 204 24 96.

BIBLIOTHEEK VAN DE RIJKE KLAREN

De belangrijkste plaatselijke fransbibliotheek van Brussel 1 bezit een heel volledig aanbod van naslagwerken over de geschiedenis en het erfgoed van Brussel. Rijkeklarenstraat 24, 1000 Brussel / Tel. + 32 2 548 26 10 Raadpleeg de openingsuren op de website <http://www.brunette.brucity.be/bib/bibp1/index.htm>

DOCUMENTATIECENTRUM VAN LA FONDERIE

Het documentatiecentrum telt 9000 boeken, 200 tijdschriften-titels en 60.000 foto's over de economische en sociale geschiedenis en actualiteit van het Brussels Gewest. Te bezoeken na afspraak tijdens de kantooruren. Contact: cocentredoc.lafonderie@skynet.be

Ransfortstraat 27, 1080 Brussel
Tel. +32 2 410 10 80 / <http://www.lafonderie.be/>

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK VAN BELGIË

Keizerslaan 4, 1000 Brussel / Tel. + 32 2 519 53 11
Raadpleeg de openingsuren op de website <http://www.kbr.be>

BIBLIOTHEEK RENE PECHERE

Multimediatheek over tuinen en landschapsarchitectuur, een schatkamer vol informatie in verband met historische tuinen en landschappen. Bereikbaar van maandag tot vrijdag van 10 tot 13.30 uur en van 14 tot 18 uur en op zaterdag van 10 tot 13.30 uur. Kluisstraat 55, 1050 Brussel / Tel. + 32 2 513 76 80 <http://www.bvrp.net>

ARCHIEVEN

ARCHIEVEN VAN DE STAD BRUSSEL

Huidevettersstraat 65, 1000 Brussel / Tel. +32 2 279 53 20

ARCHIVES D'ARCHITECTURE MODERNE (AAM)

Kluisstraat 55, 1050 Brussel
Tel. +32 2 642 24 62 / info@aam.be

SINT-LUKASARCHIEF

Paleizenstraat 181-183, 1030 Brussel
Tel. +32 2 217 6599 / www.sint-lukasarchief.be

HET RIJKSARCHIEF

Ruisbroekstraat 2, 1000 Brussel / Tel. +32 2 513 76 80
merckaert@arch.be / www.arch.be

TENTOONSTELLINGSRUIMTEN

SINT-GORIKSHALLEN

Sint-Goriksplein 25, 1000 Brussel / Tel. +32 2 289 26 60
www.sintgorikshallen.be

CIVA

Internationaal Centrum voor Stad, Architectuur en Landschap
Kluisstraat 55, 1050 Brussel
Tel. +32 2 642 24 50 / www.civa.be

